

УДК 811.111'37'42

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ФРАНКЛІНА ДЕЛАННО РУЗВЕЛЬТА

Луцьова О. В.

У пропонованій статті розглядаються особливості мовної особистості Ф. Д. Рузвельта. Аналізуючи промови президента США, характеризуються особливості синтаксису, лексики, визначаються стилістичні фігури, а також провідні стратегії і тактики дискурсу видатного політика.

Ключові слова: дискурс, мовна особистість, стратегії, тактики, лексико-семантичні особливості, стилістика, синтаксис.

В предлагаемой статье рассматриваются особенности языковой личности Ф. Д. Рузвельта. Анализируя речи президента США, характеризуются особенности синтаксиса, лексики, определяются стилистические фигуры, а также ведущие стратегии и тактики дискурса выдающегося политика.

Ключевые слова: дискурс, языковая личность, стратегии, тактики, лексико-семантические особенности, стилистика, синтаксис.

This paper deals with the features of the linguistic personality of F. D. Roosevelt. Analyzing the speech of U.S. President, the author characterizes the features of syntax, lexicon, defines stylistic figures and leading strategies and tactics of prominent politician's discourse.

Key words: discourse, linguistic personality, strategies, tactics, lexical and semantic features, stylistics, syntax.

Роль особистості в історії особливо помітна в кардинально нових політичних обставинах, які не мають прецедентів у минулому, коли ситуація складна і суперечлива. Ця роль (особистості) визначається вибором засобів і методів мовного впливу на масову свідомість. Увага до мови як засобу формування державної політики та відображення ідеологічних принципів особливо актуалізується в періоди соціальних потрясінь. Саме мова стає тим об'єктом маніпулювання, який здатний вплинути на мислення, світогляд населення країни, а також уніфікувати його поведінку відповідно певним цілям.

Лассан Е. зазначає, що "обов'язковою умовою будь-якої влади є її вираження в мові, а політика є не що інше, як кодифіковані знаки, що розгортаються за допомогою акту висловлювання в соціально-семіотичному процесі ... Всяка влада створює свою мовну практику, яка прагне утвердити себе в якості універсальної, істинної і справедливої та тим самим ставить інші мовні практики в підлегле становище" [4, с. 16].

"Мова влади" – досить широке поняття, яке включає в себе мову політики, мову пропаганди, мову переконання, мову реклами і т.д. Політик є головним носієм мови влади, тому політик, а точніше мовна особистість політика є суб'єктом багатьох лінгвістичних досліджень.

Актуальність дослідження особливостей мовної особистості політика як різновиду мовної особистості очевидна. Під мовною особистістю розуміється "особистість, виражена в мові (текстах) і через мову, [...] особистість, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів" [3, с. 38], "певна абстракція від усіх результатів використання мови" [2, с. 7], "теоретично виведений в опорі на лінгвістичні процедури конструкт, [...] культурно специфічний когнітивно-дискурсивний інваріант, реалізований в різних дискурсивних умовах різноманітними варіантами" [1, с. 17-18]. Ю. Караулов, формулюючи основоположні тези багатоаспектної теорії мовної особистості, виділяє в її структурі когнітивний рівень (систему знань про світ), вербальний рівень (лексикон, що включає також фонд граматичних знань) і мотиваційний рівень (систему цілей, мотивів, установок особистості) [3, с. 238, с. 245].

Огляд сучасних робіт з проблематики дослідження показує, що предметом аналізу найчастіше стає окрема система мовної особистості політика чи елемент

даної системи. Так, дослідники зосереджують увагу на аналізі наступних компонентів:

- когнітивна система політика (когнітивні системи Н. Назарбаєва (В. І. Жумагалова), Н. Саркозі (В. В. Феніна), Б. Обама (С. Гесслер, К. В. Трошина, Є. В. Шустрова), В. Матвієнко, Х. Клінтон (Е. С. Храброва) тощо);

- конкретні концепти (оцінка в передвиборній кампанії В. В. Путіна (А. М. Стрельніков), індивідуально-авторський концепт в передвиборній боротьбі Дж. Буша, Дж. Керрі (Н. Л. Ноблок) тощо);

- системи концептуальних метафор (концептуальні метафори А. Гітлера (А. Мусолфф), В. Черчілля, М. Тетчер, Б. Клінтона, Т. Блера, Дж. Буша (Дж. Чартеріс-Блек), метафора моста в передвиборних зверненнях Б. Доула, Б. Клінтона (У. Бенуа) і ін.).

Існують також роботи, спрямовані на аналіз прагматичної системи мовної особистості політика (системи цілей В. І. Леніна і Й. В. Сталіна (Е. В. Сергєєва), А. Гітлера (В. В. Макарова), Ж. Ширака (А. П. Сєдих), Н. Саркозі (Т. Аното, А. П. Сєдих).

Метою нашої роботи є розгляд в якості суб'єкта мовної особистості тридцять другого президента США Франкліна Делано Рузвельта, "мова влади" якого завдяки багатьом її особливостям була у певному сенсі "владною мовою". Вона в значній мірі стала дуже успішним засобом управління країною в найважчий період її розвитку (світова економічна криза, "велика депресія", друга світова війна). Для досягнення мети ми детально зупинимося на конкретних мовних засобах, що характеризують мовну особистість Ф. Д. Рузвельта та проаналізуємо їх на лексико-семантичному, синтаксичному та текстово-прагматичному рівнях. Матеріалом дослідження слугуватимуть тексти промов Ф. Д. Рузвельта за 1932-1945 рр. загальним об'ємом близько 145 тисяч слів [6].

Характеризуючи промови Ф. Д. Рузвельта на **лексико-семантичному рівні**, слід відзначити схильність президента до використання певних фраз-кліше. Наприклад, звертання *My friends*, адресоване як однопартійцям, членам уряду, так і співвітчизникам, виборцям, вживається досить часто – 30 СВ загальної вибірки. Менш численним є словосполучення *My fellow Americans* – 10 СВ загальної вибірки. Якщо останнє переважно відкриває промови Рузвельта, то звертання *my friends* вживається у різних позиціях у реченні.

My friends, may this be the symbol of my intention to be honest and to avoid all hypocrisy or sham, to avoid all silly shutting of the eyes to the truth in this campaign. Acceptance Speech at the Democratic Convention; President Hoover, Mr. Chief Justice, my friends; Statesmanship and vision, my friends, require relief to all at the same time.

Разом з цим, звертання *Ladies and gentleman* вжито лише 2 рази. Це свідчить про прагнення Рузвельта скоротити дистанцію між собою та виборцями, однопартійцями, про схильність до розмовного стилю у промовах.

На користь останньої думки говорять приклади вживання неформальної лексики. *Tot* – малюк, *say-so* – авторитет, *dupe* – роззява, *slacker* – ледащо, *damnable* – мерзотний, *stupid* – дурний, *bally-hoo* – галасувати є лише найяскравішими прикладами просторічної лексики. Крім того, президент часто звертається до аудиторії панібратським *You know* (7 СВ): *You know, I am actually four years older, which is a fact that seems to annoy some people.*

Скорочені форми дієслів також є елементами розмовного стилю у промовах Ф. Д. Рузвельта:

We don't like it - we didn't want to get in it - but we are in it and we're going to fight it with everything we've got.

Прикметникам, які характеризують низький рівень інтелекту особи, оратор приділяє особливу вагу. Для президента Ф. Д. Рузвельта найгіршою ознакою, яка здатна дискредитувати американську націю, може вважатися "дурість". У дурості та недалекості звинувачує Рузвельт своїх політичних попередників, чий нерозумні традиції слід ламати, тим самим реалізуючи стратегію критики опонента через негативно забарвлену лексику.

Let it be from now on the task of our Party to break foolish traditions. We will break foolish traditions and leave it to the Republican leadership, far more skilled in that art, to break promises.

Інші приклади лише підтверджують думку про те, що глупість – найбільша вада з точки зору президента: *silly shutting of the eyes, foolish tradition, shallow thinkers, foolish tariff, foolish optimist, foolish advice, foolish course, etc.*

Певним слоганом є його цитата:

As a nation, we may take pride in the fact that we are softhearted; but we cannot afford to be soft-headed.

У цьому прикладі прикметник *soft-headed* (дурний) є просторічним неологізмом, побудованим за принципом побудови прикметника *soft-hearted* (добродушний). Антитеза останнього вжита в іншому прикладі, який дає змогу припустити, що добродушність є важливою чеснотою для Рузвельта.

Hard-headedness will not so easily excuse hardheartedness.

Особливої виразності мовленню президента Ф. Д. Рузвельта додає використання каламбуру, побудованого на повторі однокореневого іменника та дієслова. Назва однієї з найвідоміших промов Рузвельта “**The only thing we have to fear is fear itself**” підсилювала почуття єдності серед слухачів та згодом перетворилася на цитату.

Найбільш частотним у промовах Рузвельта є займенники *we* (1560 СВ) та *our* (1294 СВ). З їхньою допомогою реалізується стратегія кооперації, і це знову ж таки свідчить про прагнення президента наблизитися до слухача.

Аналізуючи відбір стилістичних фігур, знаходимо в арсеналі Ф. Д. Рузвельта досить великий спектр відомих прийомів (метафора, метонімія, синекдоха, алегорія, гіпербола, евфемізм, порівняння, епітет, градація, афоризм, цитата та ін.). Проілюструємо лише деякі з них.

Як відомо, способом для подолання глибокої економічної кризи була запропонована Рузвельтом політика “**Нового курсу**” (New Deal) і саме з початком свого президентства Рузвельт пов’язує початок періоду відновлення (recovery): *You all know the history of recovery, beginning in 1933, and progressing ever since.*

Приймаючи до уваги той факт, що іменник *recovery* асоціюється саме з фізичним одужанням від хвороби, спостерігаємо тенденцію до вживання Рузвельтом, тривалий час хворої людини, так званих медичних метафор. Зокрема, у своїй промові “**Fireside Chat 9: On “Court-Packing”**” [5] Рузвельт торкається проблем судової системи США, де, з урахуванням існуючих тоді проблем, які евфемістично названі “судовим атеросклерозом” (“**hardening of the judicial arteries**”), він закликає спрямувати сили на те, щоб “ [...] судова влада постійно отримувала прилив нової, молодшої крові [...]” (“**...bringing into the judicial system a steady and continuing stream of new and younger blood [...]; to infuse new blood into all our Court**”). Існуючий суд Рузвельт називає *ill-balanced*, головною метою для нього є “**to maintain a vigorous judiciary**” та “**to enforce a sound public policy by law, to maintain the Federal bench in full vigor**”. Тут від політика вимагається збалансований комплекс евфемізму та щирості, що є типовим випадком його використання в кризовій ситуації.

Торкаючись питань безробіття в країні та економічної ситуації, Рузвельт також застосовує медичні терміни: **the creeping paralysis of unemployment, [...] we must never let our economic system get completely out of joint again; to prevent and to cure the abuses and the inequalities which had thrown that system out of joint; a program of remedying those abuses and inequalities; economic ills; economic panaceas; immediate relief; cure-alls; recovery is speeding up etc.**

Приклад використання метонімії знаходимо в уособленому в назві Washington образі попереднього уряду США, його керівників:

For years Washington has alternated between putting its head in the sand and saying there is no large number of destitute people in our midst who need food and clothing, and then saying the States should take care of them, if there are. Instead of planning two and a half years ago to do what they are now trying to do, they kept putting it off from day to day, week to week, and month to month, until the conscience of America demanded action.

Одразу декілька стилістичних фігур спостерігаємо у наведеному прикладі. Негативно забарвлена метафора *to put ones head in the sand* на адресу бывшего уряду реалізує тактику критики, яка стає ще гострішою завдяки використанню градації *putting it off day to day, week to week, and month to month. Conscience of America* також є метонімією, яка означає *conscience of every citizen*.

Синекдоха знаходить своє втілення у образі фермера та бізнесмена, які постраждали від економічної кризи та уособлюють усе фермерство та кожного бізнесмена США тих років.

It consists of lifting from the back of the farmer some of the crushing burden of taxation that he is carrying.

The unfeeling statistics of the past three decades show that the independent business man is running a losing race.

Рузвельт часто використовує антитезу, прийом, направлений на формування емоційного настрою аудиторії та реалізацію стратегії кооперації: *When we resort to force, as now we must, we are determined that this force shall be directed toward ultimate good as well as against immediate evil. We Americans are not destroyers - we are builders;* стратегії позитивної саморепрезентації: *I am fighting, as I always have fought, for the rights of the little man as well as the big man—for the weak as well as the strong, for those who are helpless as well as for those who can help themselves;* тактики критики та самовихваляння: *At last the American people are ready to acknowledge that Republican leadership was wrong and that the Democracy is right.*

Синонімічні повтори несуть не лише художньо-емоційну, а ще службову функцію. Вони уповільнюють розповідь і тим самим дають можливість уважніше слідкувати за розвитком думки чи системою аргументацій. Синонімічні повтори, виражаючи одну й ту ж саму думку, дають можливість розширити, деталізувати основний зміст висловлювання.

It seems that things are in a rut, fixed, settled, that the world has grown old and tired and very much out of joint.

Цитати у промовах Рузвельта виконують не лише ілюстративну функцію. За допомогою цитат президент апелює до авторитетів, що в свою чергу реалізує стратегію переконання.

“Those, who would give up essential liberty to purchase a little temporary safety, deserve neither liberty nor safety.” (B. Franklin) *“These are the times that try men's souls.”* (T. Paine) *Never speak of rope in the house of a man who has been hanged.* (a proverb)

На рівні синтаксису для мовної особистості Франкліна Рузвельта характерним є побудова речення з урахуванням правила трьох складників. Прикладів триад у промовах американського президента безліч, оскільки з їхньою допомогою мовець наголошує на певних концептах, переконаннях та робить незабутнім те чи інше послання.

This is no time for fear, for reaction or for timidity.

Одним з засобів експлікації емотивності є використання інверсії в синтаксичній конструкції, адже порушення порядку слів у реченні, як правило, означає особливий емоційний стан оратора. За допомогою інверсії автор акцентує увагу адресата на певних елементах висловлювання, які він висуває на перший план. Інколи інверсія у поєднанні з лексичними одиницями негативної конотації *have failed, disaster, no hope, no path* реалізує тактику критики діяльності партії-суперника.

Never before in modern history have the essential differences between the two major American parties stood out in such striking contrast as they do today. Republican leaders not only have failed in material things, they have failed in national vision, because in disaster they have held out no hope, they have pointed out no path for the people below to climb back to places of security and of safety in our American life.

Анафора в промовах Рузвельта сприяє формуванню емоційного настрою слухачів. Доповідаючи про перебіг війни, президент за допомогою анафори реалізує тактику дискримінації опонента (ворога) за рахунок власної позитивної

репрезентації. Використовуючи імперативи, Рузвельт ніби підбурює ворога визнати свою неправоту, одночасно вихваляючи сили американських воїнів.

*From Berlin, Rome and Tokyo we have been described as a nation of weaklings – “playboys” – who would hire British soldiers, or Russian soldiers, or Chinese soldiers to do our fighting for us. **Let them repeat that now! Let them tell that to General MacArthur and his men. Let them tell that to the sailors who today are hitting hard in the far waters of the Pacific. Let them tell that to the boys in the Flying Fortresses. Let them tell that to the Marines!***

Проголошуючи чотири людські свободи, за допомогою епіфори Рузвельт підкреслює їх фундаментальність для кожної людини у всьому світі.

*The first is freedom of speech and expression – **everywhere in the world.** The second is freedom of every person to worship God in his own way – **everywhere in the world.** The third is freedom from want – [...] – **everywhere in the world.** The fourth is freedom from fear – [...] – **anywhere in the world.***

Паралельні синтаксичні конструкції на початку кожного з наведених вище речень *the first is [...], the second is [...]* та ін. також часто застосовуються Рузвельтом, додаючи промова динамізму та деякого пафосу.

*But, as we face that continuing task, we may know that **the state of this nation is good—the heart of this nation is sound – the spirit of this nation is strong – the faith of this nation is eternal.***

Паралельні лексичні конструкції є типовими для ораторської мови; зміст, виражений в паралельних конструкціях, особливо легко сприймається на слух та запам'ятовується особливо важливі моменти.

*If all employers in each competitive group agree to pay their workers **the same wages – reasonable wages – and require the same hours – reasonable hours – then higher wages and shorter hours will hurt no employer.***

Деякі репліки президента є рамочними конструкціями та повторами, які направлені на автоматизацію закріплення слухачами ключових моментів промови.

I am fighting** for these great and good causes. **I am fighting** to defend them against the power and might of those who now rise up to challenge them. **And I will not stop fighting.

Навіюванню власних тверджень також сприяє використання паралельних конструкцій, в яких члени речення дзеркально міняють свою синтаксичну роль, тобто хіазму.

*The issue of Government has always been whether **individual men and women will have to serve some system of Government or economics, or whether a system of Government and economics exists to serve individual men and women.***

Прагматичний фокус риторичних запитань може бути різним. Зокрема, з їхньою допомогою реалізується стратегія самопрезентації. Віголошуючи промову перед Демократичною партією, Рузвельт через риторичні запитання реалізує тактику самокритики та одночасно виправдує дії партії, апелюючи загальнолюдськими поняттями про те, що людині властиво помилятися.

*We have made mistakes. **Who has not? Things will not always be perfect. Are they ever perfect, in human affairs?***

Риторичні запитання також реалізують агітаційну стратегію, зокрема є потужним засобом тактики заклику до активних дій та активної громадянської позиції, якою вміло користується Рузвельт.

Shall we pause now and turn our back upon the road that lies ahead? Shall we call this the promised land? Or, shall we continue on our way?

Крім того, слід відмітити особливу роль наказового способу в реалізації емоцій в сучасному політичному дискурсі. Так, в простих реченнях наказовий спосіб може виражати побажання, звертання або в деякій мірі докір:

Blame not Governments alone for this. Blame ourselves in equal share. Let us be frank in acknowledgment of the truth that many amongst us have made obeisance to Mammon, that [...].

В багатьох промовах Рузвельт звертається з проханням до Бога **God bless America, God bless them, God bless us all.** В інших випадках наказовий

спосіб може виражати роздратування або невдоволення, як у вже згаданому вище прикладі *“Let them tell that to General MacArthur and his men”* (Спробували б вони сказати це генералу МакАртуру та його бійцям).

Отже, проаналізувавши мовну особистість Рузвельта, слід відмітити схильність до використання просторічної лексики, превалювання займеннику першої особи множини, що свідчить про бажання президента буди на одній хвилі зі слухачем. Медична метафора перегукується з власними переживаннями щодо тривалої хвороби (Рузвельт пересувався інвалідним візком) та є незамінним інструментом реалізації тактики критики попереднього уряду та позитивної характеристики Нового Курсу. Великий спектр стилістичних фігур характеризують особистість Рузвельта як емоційну та відверту, а аргументованість, логічність викладу матеріалу, обґрунтованість і точність висловлюваних фактів говорять про нього як про людину раціональну. Перспективи дослідження вбачаємо у описі основних образів-символів та провідних концептів у промовах президента США.

Література

1. Гришаева Л. И. Индивидуальное использование языка / Л. И. Гришаева // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов, 2006. – № 1. – С. 16–22.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 234 с.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 523 с.
4. Лассан Э. Дискурс власти и инакомыслие в СССР: Когнитивно-исторический анализ / Э. Лассан. – Вильнюс, 1995. – 127 с.
5. Fireside Chat 9: On “Court-Packing” [Електронний ресурс] // Presidential Speech Archive – Режим доступу:
<http://millercenter.org/president/speeches/detail/3309>.
6. Fireside Chat 10: On “Court-Packing” [Електронний ресурс]// Presidential Speech Archive – Режим доступу:
<http://millercenter.org/president/speeches#fdroosevelt>.